

Modernin Euroopan eliitit

Richard Lachmann: Capitalists in spite of themselves. Elite conflict and economic transitions in early modern Europe. New York 2000. 282 s.

■ Richard Lachmann on ottanut kunnianhimoisesti tehtäväkseen selvittää ”varhaisen modernin (uuden ajan) Euroopan” (n. 1300/1400–1800) piirissä syntyneitä eliittiryhmien välisiä konflikteja ja niistä johtuvia muutoksia valtiorakenteissa ja talouden tuotantosuheteissa. Mukana on runsaasti tutkittua aineistoa niin Englannin, Ranskan, Firenzen, Espanjan kuin Alankomaidenkin eliiteistä ja talouksista.

Tutkimuksen perusajatus kulkee suurin piirtein näin: sekä Karl Marx että Max Weber ovat olleet tahollaan väärässä oletettuaan, että euroopalaisia yhteiskuntia muovasivat ennen 1800-lukua nimenomaan muutokset luokkasuheteissa (Marx) tai vastaavasti, että aikakauden politiikka ja eliittirakenteet olisivat olleet ensisijaisesti seurausta yhteiskuntien taloudellisista muutok-

sista (Weber). Kyseisen tutkimuksen tekijän teesi on puolestaan, että yhteiskuntien laajemmat historialliset muutokset ovat olleet ennen kaikkea seurausta eri eliittiryhmien voimasuhteiden muutoksista.

Lachmann tuo väittämänsä tueksi esiin kirjassa punaisena lankana kulkevan ajatuksen/oivalluksen: juuri 1500-luvulla alkoi ja voimistui Euroopassa kehitys, jonka olennaisia piirteitä olivat sodankäynnin laajenemisen ja kallistumisen sekä kaupan keskittymisen seurauksena ollut yhteiskunnallisten resurssien kasaantuminen erityisesti maata omistaville ja sodankäyntiin erikoistuneille eliiteille: aristokratialle, maa-aatelille ja kuninkaalle. Kyseiset valtaryhmät olivat uuden keskitetyn valtion herroja ja nimenomaan nämä tahot panivat Lachmannin mukaan käyntiin historiallisen prosessin, jonka tuloksia olivat paitsi ”nykyaikainen” byrokraattinen kansallisvaltio myös viime kädessä kapitalistinen maailmantalous.

Tutkijan toinen tärkeä havainto on, että vaikka eliittien sisäiset konfliktit eivät olisikaan ”luokkasidonnaisia” (Marx), niin kuitenkin tietyn eliittiryhmän voitto toisista jää lyhytaikaiseksi, jos voittavan ryhmän aseman perustana ei ole myös muutos yhteiskunnan tuotantosuheteissa. Lachmann korostaa myös sitä, että hallitut luokat (eli ei-eliitit) eivät pysty ratkaisevasti vaikuttamaan kulloistenkkin eliittien sisäisiin voimasuheteisiin; muutokset tapahtuvat ensin eliittien sisällä, vasta *sen jälkeen* vaikutukset ulottuvat yhteiskunnallisiin luokkasuheteisiin.

Tekijä on kerännyt väitteidensä tueksi runsaan todistusaineiston monesta eri kohteesta ja varsin pitkältä aikajanelta. Tutkimus on yksi esimerkki uudelleen virinneestä mielenkiinnosta tarkastella historiallisia muutoksia nimenomaan osana eliittien konflikteja. Suuntaus toisin sanoen korostaa hyvin organisoitujen ja sosiaalisesti kiinteiden ja verkostuneiden eliittiryhmien osuutta historiallisina toimijoina yksilöiden (esim. hallitsijat, kuninkaat ym.) ja eri yhteiskuntaluokkien kustannuksella.

Lachmannin kritiikki esim. marxilaista ja weberiläistä historianäkemyksestä vastaan lepää mielestäni pääosin uskottavalla pohjalla. Tutkimuksen yksi ansio onkin, että se panee ajattelemaan uudelleen historiallisten ilmiöiden välisiä syy- ja seuraussuheteita; se mikä saattaa/saattoi näyttää ilmiön syytä ei välttämättä sitä olekaan, vaan pikemminkin seurausta ilmiön syyn ollessa muualla. Tosin joskus on vaikeaa erottaa syytä ja seurauksia toisistaan ja tähän kuoppaan näyttää myös Lachmannin paikoin lankeavan. Tutkijalta näyttää itseltäänkin menevän toisinaan ”puurot ja vellit” sekaisin hänen yrittäessä esimerkiksi selittää yhteiskunnallisia ja taloudellisia menestystekijöitä milloin tietyn eliittiryhmän ylivertaisella asemalla (kilpailun puuttuminen), milloin taas kyseiset menestystekijät ovat olleet seurausta nimenomaan valtaryhmien (tasapäisestä) kilpailusta. Asioiden ja olosuhteiden taustoja olisi voinut paikoin perustella vähän tarkemmin ja kriittisemmin, niin että lukija voisi tulla aina samalla

tavalla vakuuttuneeksi kuin tekijä itse. Olisiko syy paikoin havaittavaan epäjohtomukaisuuteen siinä, että tutkimusta näyttäisi olleen tekemässä (vähintäänkin aineistoa hankkimassa) mieluummin tiimi kuin yksi (kaikkietävä) asiantuntija.

Joka tapauksessa Lachmannin teoksen anti on niin mielenkiintoinen, että puutteet tässäkin tapauksessa joutuu hyväksymään elämään ja tutkimukseen kuuluvina tosiasioina. Varsinkin tekijän selitys porvariston ja kauppakaupunkien (poliittisesta) heikkoudesta läntisessä Euroopassa keskiajalla ja uuden ajan alussa sopii hyvin yhteen sen havainnon kanssa, että eurooppalaisten rahakeskusten ja kauppahuoneiden varakkaat pankkiirit olivat menestyksestään sitenkin enemmän riippuvaisia hallitsijoiden ja mahtavien aristokraattien poliittisesta suosioista kuin puhtaasta kyvystä kerätä suuria pääomia.

Vielä huomattavasti pitemmälle vie Lachmannin uskalias väite – ja jota varmasti täytyy eri tahoilla vielä pureskella – että loppujen lopuksi kapitalistisen talousmuodon vähittäinen voitto olisi sekään ollut enemmän seurausta Englannin maa-aatelin (*gentry*) vauraudesta ja kyvystä sopeutua markkinoihin, kuin varsinaisesti uuden kauppaa ja teollisuutta harjoittavan suurporvariston esiinmarssista; nimenomaan maa-aatelilla oli resurssija harjoittaa laajamittaista agraarikapitalismia, joka edelleen mahdollisti kertyneen taloudellisen ylijäämän sijoittamisen uusiin kohteisiin kuten siirtomaakauppaan, manufak-

tuureihin ja teollisuuteen. Kehitystä tuki ja kiihdytti maatalouden rationalisoinnin seurauksena maaseudulta asutuskeskuksiin alkanut ”liikaväestön” muutto, ja näin kasvava teollisuus sai jatkuvasti paitsi uusia pääomia niin myös uutta työvoimaa.

Jukka Lund